

3
566 42
ХАРКІВСЬКА ОКРУГОВА ІНСПЕКТУРА НАРОСВІТИ

О. ЖУКОВСЬКИЙ

II
III
1/13
**НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА
РОБОТА СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ
ХАРКІВСЬКОЇ ОКРУГИ**

(ПІДСУМКИ ТА ДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ)

Додаток до бюлетеня «Освіта на Харківщині»

Харків
1928

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

V.N. Karazin Kharkiv National University

00622757

5

З М І С Т.

	Стор.
1. Проведення закону про загальне навчання. Нормалізація шкільного року. По- стачання підручників. Розподіл годин між викладачами	3
Міроприємства	7
2. Сільсько-господарський ухил	8
Громадсько-політична робота	12
Міроприємства	13
3. План та облік роботи: Робота райметодбюро та опорної школи	15
Міроприємства	20
4. Організація дитинства: Дитсамоврядування	23
Диткооперація	24
Дитрух	25
Міроприємства	26
5. Робота педрад та комітетів сприяння	30
Міроприємства	32
6. Методи та форми роботи	34
Міроприємства	36
7. Проробка програмових мінімумів та рівень знань у дітей	37
Міроприємства	43
8. Робота райінспектури та робота з райінспектурой	45
Постійна робота райметодбюро	47
Робота райінспектора	48
Міроприємства	49

Д 890 (Чукр-4кар): 430

21 / 1211

ХАРКІВСЬКА ОКРУГОВА ІНСПЕКТУРА НАРОСВІТИ

2. III
113
~~2. IV~~
~~10. 78~~

О. ЖУКОВСЬКИЙ

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ ХАРКІВСЬКОЇ ОКРУГИ

(Підсумки та дальші перспективи)

Додаток до бюлетеня „Освіта на Харківщині“.

566012

1934г. 00284

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Х а р к і в
1928.

Проверено
11.15 1939

58. 14

08

Центральна наукова бібліотека
ХНУ імені В. Н. Каразіна
2013р.

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено в журн. "Літопис Українського Друку" та "Картковому репертуарі" Української Книжкової Палати.

4-та друк. Трансдруку
Зам. № 11021. 1500 прим.
Харк. Окрліт № 658/к.

Проведення в життя закону про загальне навчання. Нормалізація шкільного року. Постачання підручників. Розподіл годин між викладачами

I. Спостерігається відсутність обліку 8—9 літніх дітей, що належать до прийому з початку шкільного року. Школи не складають іменних списків дітей, що їх треба залучити до школи, а провадять прийом явочним порядком. В результаті прийом перерослих та недорослих (Новоселівська школа Ново-Водолазького району—27% перерослих у 1-й групі). Нема будь-якого організованого впливу на тих, хто через ті чи інші причини до школи не вступає. Такі явища спостерігались в 60% обслідуваних шкіл. По Мереф'янському району є випадки охоплення 8—9 літніх дітей на 125—132%, по Ново-Водолазькому—136%. До цього часу не мають певних шкільних районів семирічки: Чугуївські, Богодухівська, Краснокутська, Валківська та Біло-Колодязька.

II. Звертає на себе увагу вибування дітей із школи, починаючи з 2-ї групи, та відсоткове співвідношення учнів-дівчаток. За списками минулого року для нижчеперелічених шкіл установлено такі відсотки розпорошення дітей: Протопопівська школа Вільш. р.—7,0, по 4-й групі—12,0; Новоселівська Н.-Водол. р.—6,0; Мереф'янська семирічка—по 6-й групі 18,0, по 7-й—24,0; Будянська семирічка—по 6-й групі 12,0, по 7-й—20,0; Артемівська Мереф. р.—11,3; Огульчанська семирічка—по 2-х групах 12,0, по 3-х—11,0, по 4-х—16,0, по 6-х—26,0, по 7-х—17,0; Коротичанська Люб. р.—по 2-х—15,0, по 3-х—9,0, по 4-х—13,0; Печенізька—по першому концентру—3,0, по другому—6,4; Базиліївська Печен. р.—по 2-й групі 7,7, по 3-й—6,6, по 4-й—15,0; Забродянська—по перших групах 7,0, по других—8,0, по третіх—7,0; Кириківська семирічка—по третіх групах 15,0, по четвертих 3,2, по шостих 8,3, по 7-й—4,0; Катанська Кирик. р.—по перших групах 2,2, по других 13,0; по третіх—11,0; Олексіївська семирічка—по других групах 21,0; Берецька Олекс. р.—по других групах 14,0, по третіх—13,0, по четвертих 21,0; Качалівська Краснокут. р.—8,2; Парасковіївська Старовір. р.—по перших групах 20,0, по других—20,0; Старовірівська семирічка—по перших групах 23,0, по четвертих 32,0; Шарівська Любот. р.—по четвертій групі 36,0; Сіннянська семирічка—по першій групі 2,5, по другій 38,0 (частина перейшла до іншої школи), по третій—12,5.

Наведені відсотки не для всіх шкіл мають абсолютне значіння: учні Будянської семирічки в багатьох випадках переходять до шкіл ФЗУ, вибування з Мереф'янської семирічки частково за переїздом батьків. Для чисто сільських шкіл ці відсотки на жаль абсолютні і свідчать за надзвичайно велике вибування дітей.

III. Дані за відсоткове співвідношення дівчаток по першому та другому концентрах семирічок.

	Перший конц.	Другий конц.
Будянська семирічка	50,0	47,0
Богодухівська	46,0	43,0
Чугуївська № 2.	42,0	39,0
Валківська	48,0	36,0
Б. Колодязька.	37,0	34,0
Олексіївська	47,0	33,0
В. Писарівська	30,0	32,0
Липецька.	44,0	31,0
Краснокутська	43,0	27,0
Мереф'янська.	51,0	29,0
Золочівська.	46,0	26,0
Сіннянська.	44,0	23,0
Огульчанська.	44,0	18,0
Старовірівська	45,0	14,0
Колонтаївська	36,0	13,0
Парасковіївська.	39,0	11,5

Загальний відсоток охоплення дівчаток по чотирьохрічках.

Артемівська Мереф'янськ. р.	51,2
Золочівська № 2	46,0
Граківська Чуг. р.	44,0
Коротичарська Люботин. р.	43,0
Протопопівська Вільш. р. <i>Забродянська</i>	41,0
Золочівська № 3	41,0
Малинівська Чугуїв. р.	40,0
Качалівська Краснокут. р.	38,8
Хотімлянська Ст. Салтівськ. р.	38,0
Шарівська Любот. р.	37,0
Новоселівська Н.-Водолаз.	35,0
Берецька Олекс. р.	35,0
Базиліївська Печен. р.	19,0

Відсоток дівчаток по окремих групах.

	I	II	III	IV	V	VI	VII
Сіннянська 7-ка	43,0	40,0	34,0	61,0	22,0	34,0	16,0
Олексіївська 7-ка	46,0	36,0	53,0	42,0	37,0	39,0	23,0
Краснокутська 7-ка	41,0	50,0	43,0	40,0	28,0	32,0	12,0
Шарівська Люб. р.	—	—	—	35,0	—	—	—
Артемівська Мер. р.	—	—	44,0	34,0	—	—	—
Карлівська Н.-Водолаз. р.	—	—	—	33,0	—	—	—
Парасковіївська 7-ка	47,0	41,0	35,0	33,0	11,5	—	—
Хотімлянська Ст. Сал- тів. р.	51,0	41,0	38,0	33,0	—	—	—
Золочівська № 3	—	—	—	30,0	—	—	—
Вільшанська	—	—	—	30,0	—	—	—
Липецька 7-ка	51,0	42,0	43,0	30,0	—	—	—
Золочівська № 2	—	—	—	27,0	—	—	—
Берецька 7-ка	56,0	27,0	23,0	27,0	20,0	—	—
В. Писарівська 7-ка.	40,0	31,0	25,0	26,0	34,0	19,0	—
Качалівська Красн. р.	51,0	34,0	26,0	26,0	—	—	—
Кириківська 7-ка	47,0	32,0	39,0	17,0	29,0	24,0	26,0
Забродянська.	—	—	47,0	13,0	—	—	—
Новоселівськ.	—	—	27,0	12,0	—	—	—
Колонтаївська 7-ка	50,0	36,0	32,0	10,0	24,0	16,0	20,0
Катанська	42,0	20,0	22,0	9,0	—	—	—
Базиліївська	30,0	17,0	14,0	3,0	—	—	—
<i>Граківська</i>				<i>0,0</i>			

Амплітуда коливань відсотків по першому концентру—21,0, по другому—35,5. Зокрема по четвертих групах, що особливо важно для першого концентру, коливання 39—42⁰/₀. Великі числа коливань указують на те, що розпорошення дітей, визначено в наведених відсотках, за всіх абсолютних умов, явище ненормальне. По де-яких селах спостерігається характерна особливість—залишення школи після третьої групи, (Кириківка—третя група 15⁰/₀, четверта 3,2⁰/₀). *об'єктивний*

IV. Констатуючи певні досягнення масової школи в справі нормалізації шкільного року, особливо по семирічках (за винятком Липецької, Старо-Салтівської та Колонтаївської), треба відмітити такі дефекти: 1) майже по всіх школах недостатній зв'язок з батьками; 2) скликаються виключно загальні зібрання, а не групові; 3) боротьбу за нормалізацію шкільного року провадять самі завідувачі; 4) до роботи зовсім не притягнуто комітети сприяння та громадські організації; 5) форми роботи обмежуються доповідями завідувачів на засіданнях сільрад та на сходах; по казенному надсилається до сільрад списки тих дітей, що не відвідують школи, а викликання до сільради батьків цих дітей зводиться до звичайного повідомлення; 6) нема популяризації серед селянської маси закону про загальне навчання та значіння нормалізації шкільного року; 7) в де-яких випадках самі вчителі не розбираються як слід у законі загального навчання та в засобах боротьби за нормалізацію шкільного року; 8) по всіх школах за третій триместр нема точних відомостей про причини залишення школи тими чи іншими дітьми. Педагогові та завідувачі шкіл звикли в таких випадках вживати загальних фраз—„село в нас бідне, діти примушені пасти скотину або йти в наймити“; на запитання—про економічний стан сім'ї того, що перестав ходити до школи, про її склад, чи дійсно відсутний учень пасе скотину або пішов у наймити, школа відповіді не може дати; 9) робота провадиться без підготовки, без плану і звичайно вже тоді, коли розпочались заняття. В Протопопівській чотирьохрічці після установчої райпедконференції проведено батьківські збори (було присутніх 100 чол.). Другі батьківські збори не відбулися. Завідувач школи поставив одну доповідь на засіданні сільради. В цьому і вся робота по нормалізації року. На 1-е вересня в школі було дітей: в першій групі 10, у другій 5, у третій—5 і в четвертій—7.

В Новоселівській школі Ново-Водолазького району завідувач у серпні поставив доповідь на засіданні сільради. Було розповсюджено через сільраду записки батькам, щоб посиляли дітей до школи. Вміщено об'яву в стінгазеті. Дітей на 1-е вересня зібралось у трьох перших групах 20, у двох других 14, у двох третіх 9 і в четвертій 2.

В Шарівській школі Любот. р. викликались батьки тих дітей, що не відвідували школи (приходили далеко не всі), надсилались списки до сільради. В Берецькій школі Олекс. р. проведено загальні збори батьків, організовано хід по селу, надіслано списки до сільради, педагогові обійшов усі хати батьків, чиї діти мусять ходити до школи, завідувач поставив доповідь на засіданні сільради та сходу, проведено групові зібрання батьків. Пересічне відвідування дітей за вересень: перша група А—93,1, гр. В—96,7, гр. С—87,0; друга група А—72,4, гр. В—67,0; третя гр. А—51,2, гр. В—69,7; четверта гр. 62,2.

V. Зосередження старих підручників по певних школах, з метою постачання останніх шкіл новими підручниками повністю, не проведено ні в одному районі. Є випадки нераціонального укомплектування шкіл підручниками. В Золочівській школі № 2 четверта група не одержала жодної російської читанки. В Золочівській школі № 3 перша група забезпечена читанками на 50⁰/₀, друга—на 65⁰/₀ і третя на 86⁰/₀. В третій

групі ніяких інших книг, окрім читанок та граматики (9% на групу), нема. Перша група Протопопівської школи Вільш. р. забезпечена читанками на 53%, друга — на 82%. В той же час задачників у другій групі 50% і в третій — 25%. Друга група Артемівської школи Мереф. р. має читанок 74,5%, граматик 100%, задачників 92%. В Коротичанській школі Любот. р. перша група забезпечена читанками на 42%. В Печенізькій семирічці дві третіх групи. Укомплектування їх підручниками таке: *Червоні зорі* — гр. А — 100%, гр. В — 100%; *Наше слово* — гр. А — 90%, гр. В — 67%; *Живий рахунок* — гр. А — 100%, гр. В — 54%; *Веселка* — гр. А — 30%, гр. В — 0%; *Географія* Кістяковського — гр. А — 17%, гр. В — 0%.

VI. Розподіл годин між предметами по багатьох семирічках виявляє такі дефекти:

1. Завідувачі шкіл перевантажують себе лекціями, що відбивається на їх роботі. Завідувачі Вільшанської та Мереф'янської семирічок мають по 14 годин, Огульчанської та Валківської — по 15 год., Богодухівської та Кириківської — по 16 год., Старо-Салтівської — 23 год.

2. Явно перевантажені деякі з викладачів. Природознавець Золочівської семирічки має 30 год., математик Краснокутської — 31 год., математичка Будянської — 32 год., Валківської — 32 год., Липецької — 32 год. Більшість викладачів (особливо в Валках) мають по 28—29 год. Така перевантаженість перетворює педагога в лектора і не дає можливості, як слід, готуватись до лекцій.

3. Часто в одних руках об'єднується не споріднені предмети. В Золочівській семирічці вчитель Юхно викладає географію та математику — 27 год., у Вільшанській — Півінській викладає фізику, географію та арифметику — 27 год., у Ново-Водолазькій — Чечуй математику та географію — 27 год., у Печенізькій — Тишаїва — природознавство та російську мову, Лисенко — математику та географію, Головченко — математику та українську мову (скінчив второкласну школу). В Старовірівці Шипович — (скінчила гімназію) викладає суспільствознавство, російську мову, математику та німецьку мову — 28 год., Гординська — природознавство, російську мову та географію. В Писарівці — Шаундер — математику, фізику та українську мову. В Липцях — Марченко — математику та українську мову.

4. Без належного дозвілу школи вносять зміни до установленій кількості тижневих годин по окремих дисциплінах. В Біло-Колодязькій семирічці за кошторисом платних тижневих годин на групу 33, в дійсності — 36. На дисципліну „Сільське господарство“ в шостих групах по 2 години на тиждень і в сьомій — одна година. Фактична кількість годин по групах: 5 гр. — 32 год., 6-а — 31 год. і 7-а — 31 год. Сільське господарство викладає агроном і ці години оплачуються з коштів, що їх відпущено на агрономізацію. Таким чином платні години по семирічці визначаються такими цифрами: 5 гр. — 28, 6 гр. — 29 і 7 гр. — 30, що дає „економію“ 19 тижневих годин. Ця сума витрачається так: оплачується керівництво старшими групами, введено рукоділля, оплачується лекції з гігієни (окрім природознавства), фізкультура в молодших групах та керівник дитруху. В Сіннянській семирічці змінено число годин для суспільствознавства (з 4 до 5) і для фізкультури (замість 2 — 1 год.).

Три години на громадську роботу розподіляється так: співи — 4 год., оправне діло — 3 год., гурток суспільствознавства — 2 год., драмгурток — 3 год. В Писарівській семирічці кількість тижневих годин для 5-ї групи — 34, з них 8 годин в агронома; для 6-ї — 31 год., в агронома 4 год.; для 7-ї — 30 год., в агронома 2 год., без годин же агронома 5 група — 28 год., 6-а — 27 год. і 7-а — 28 год. За кошторисом на кожну з старших груп

замісць

призначено по 36 год. За рахунок невикористаних годин введено рукоділля—4 год., оплачується завбібліотекою—4 год. та на фізкультуру—2 год. З окремих дисциплін збільшено кількість тижневих годин для природознавства на одну годину і крім того за рахунок природознавства викладається по всіх групах гігієна.

В п'ятій групі число годин для природознавства зменшено на п'ять (5). На малювання відведено по 2 год. Зовсім не використовується 3 год. В Липецькій семирічці для природознавства число годин зменшено з 6 до 7, для географії збільшено з 2 до 3 год., для російської мови зменшено з 2 до 2 год. Введено співи—2 год. та рукоділля—1 год. Години громадської роботи використовується на оплату керівництва старшими групами. В Колонтаїві кількість тижневих годин для окремих груп визначається такими цифрами: для 5 гр.—34 год., для 6-ї—34 год. і для 7-ї—31 год. Для математики кількість годин збільшено з 5 до 6, для природознавства—з 6 до 8 год. Введено гігієну—1 год. та співи—1 год. В третьому триместрі РВК додатково відпустив кошти на лабораторні заняття з хемії—6 год.

В Старо-Салтові зовсім не можна встановити кількість платневих годин. Начеб-то для 5 гр.—36 год., а для останніх по 33 год., але ні помзавшколи ні райінспектор певно не знають, скільки ж призначено за кошторисом.

VII. Додаткові групи на самооплатності існують без відповідних договорів (6-а група в Богодухівській семирічці). При самообкладанні батьків не витримується класовий принцип (в Високому виселку за дітей другого концентру всі батьки платять по 9 крб. на місяць).

VIII. В Писарівській та Липецькій семирічках плата за навчання за *прозайвертмен* проектом Окрнаросвіти, але відповідну постанову РВК має лише Липецького *проектну* семирічка.

Потрібні міроприємства.

I. Для всіх шкіл округи, перед початком шкільного року, обов'язково складання іменних списків дітей, які належать до прийому та коректування цих списків.

II. Для всіх шкіл—точне визначення їх шкільного району.

III. Заслухання на педнаradі перед початком занять даних за прийом, розпорошення дітей (зокрема дівчаток) та соціального складу учнів. Аналіза виведених відсотків—охоплення, розпорошення, соціального складу та відсоткового співвідношення дівчаток і точне формулювання міроприємств для виправлення дефектів. Покладання відповідальності за проведення в життя закону про загальне навчання на завідувача школи і на педколектив та на керівників окремих груп. Основна вимога для керівника групи при прийомі—залучення дітей за списком та його відповідальність за притягнення дітей до дорученої йому групи.

IV. В галузі нормалізації шкільного року—систематичне проведення групових батьківських зборів при всякому числі присутніх.

V. Після повернення вчителів з відпуску і перед початком 3-го триместру складання на педнаradі плану роботи. Побудування плану бажано за такими розділами: 1) форми повідомлення населення про прийом дітей і початок занять та форми агітації, 2) розподіл між членами педколективу виступів у громадсько-політичних організаціях, 3) попереднє розроблення пропозицій для виступів, з визначенням практичної участі організацій, 4) визначення участі комітетів сприяння.

VI. Пророблення на установних райпедконференціях закону про загальне навчання.

VII. Обмірковування організації бесід з селянством та проведення їх на такі теми: „Що таке закон про загальне навчання“, „Чому не слід забирати дітей із школи до закінчення ними чотирьохріччя“, „Чому повинна навчити чотирьохріччя“, „Що таке повний шкільний рік і чому за нього бореться держава“, „Навіщо треба вчити дівчаток“. Бажано, аби на ці теми було б написано популярні брошури та розповсюджено їх по школах.

що до дотримати
встановлено

VIII. Точне визначення на педнаradі участі педколективу в роботі культкомісії сільради та розроблення пропозицій, що їх школа мусить внести до сільради ~~нієї її допомоги~~ в проведенні закона про загальне навчання та в справі нормалізації шкільного року.

склад

IX. Для боротьби з невідвідуванням та вибуванням школа обов'язково мусить мати відомості за вплив сім'ї, її економічний стан та участь учня в господарстві.

X. Категорична вимога до Райінспектур провести перерозподіл підручників та забезпечення в першу чергу групи читанками.

XI. Категорично заборонити завідувачам шкіл вносити зміни до встановленого розподілу тижневих годин та об'єднувати в руках одного викладача не споріднені предмети. В випадках крайньої потреби належить звертатись за дозвілом до Окрнаросвіти. Обмежити навантаження викладачів другого концентру 25-ю годинами, а завідувачів—12 год. Запропонувати школам використовувати за прямим призначенням години громадської роботи в школі.

XII. Не допускати відкриття самооплатних груп без договору.

XIII. Заборонити стягання плати за навчання.

II.

Сільсько-господарський ухил

I. В обслідуваних Окрінспектурою школах робота в галузі сільсько-господарського ухилу провадиться по 82⁰/₁₀₀ закладів.

II. Основним дефектом цієї роботи є відсутність вивчення місцевого виробництва. В тій чи іншій формі зв'язок з місцевим сільсько-господарським виробництвом є в 33⁰/₁₀₀ шкіл.

III. Робота школи будується, як масове явище, на обслідуваннях, а не на вивченні виробництва. Під „вивченням“ Окрінспектура розуміє систематичне та загальне спостереження школою процесів виробництва та факторів впливу на них, кількісне та якісне фіксування їх, обмір і порівняння даних та відповідні висновки. Таке вивчення почати провадить Чугуївська семирічка № 2. В-осени діти перших груп спостерігали в п'ятих господарствах урожай городини, зокрема цибулі, діти других груп вивчали способи обробки ґрунту в-осени, четверті та шості групи—ґрунт та угноєння. Але і в плані і в дійсності випав перший етап—обслідування, чому школа приступила до вивчення господарства, не маючи первісних орієнтовних даних.

IV. Для обслідування школи беруть велику кількість господарств. Огульчанська семирічка намічала обслідувати 30 господарств; Печенізька—підчас інспекторського обслідування розробляла 140 анкет минулого року, а Таранівська—майже весь план своєї роботи цього року побудувала на розробленні 80 торічних анкет. Базиліївська школа Печ. р. поставила перед собою завдання обслідувати 10⁰/₁₀₀ господарств свого села і до мого відвідування провела вже 54 обслідування індивідуальних селянських господарств.

V. Робота в галузі спостереження та обслідування господарств (особливо батьків учнів) в більшій частині провадиться дітьми, за вка-

зівками педагога, самостійно і контролю педагога, як і інструктажу його в процесі самої роботи нема. З кількісного боку вона дає невелике охоплення дітей, тому що завдання одержують окремі учні групи, в кра- щих випадках ланка (Чугуїв, Мерефа).

VI. Схеми побудування планів (загальних) різноманітні. Наводжу три з них: 1) тема, підтема, в якому господарстві вивчається, об'єкти вивчення, теоретичні відомості, форми роботи, в якому комплексі буде пророблено матеріал, практична робота дітей, організація групи для роботи, хто відповідає за роботу, термін виконання, облік роботи (Чугуїв), 2) що буде пророблено, на якому матеріалі, які групи працю- ватимуть, відповідальний керівник, термін пророблення, громадсько- політична робота (Печеніги); 3) група, об'єкти вивчення, в якому комплексі буде пророблено, форми роботи, практична робота дітей, термін пророблення (Старовірівка). До першої схеми наближається схема Мереф'янського району: в ній нема колонки—тема, підтема, в якому господарстві вивчається та теоретичні відомості. В багатьох випадках дефекти планів можна віднести за рахунок невдалих схем. Цим же пояснюється і та хиба планування, коли часто методи і форми роботи переплітаються з дидактичним матеріалом (Н.-Водолага), теоре- тичні відомості—з об'єктом вивчення (Олексіївка), а спостереження— з теорією (Писарівка). Читаючи, наприклад, у плані Олексіївської семи- річки—„Тип пари та парова обробка“, „Засоби обробки ґрунту під різні культури“, не можна визнати, чи буде тут констатування того, що є у вивченому господарстві, чи дітям дадуть агрономічні відомості.

VII. Побудування планів, а значить і роботи для окремих груп не концентричне. В наслідок цього чудна та шкідлива „соціалізація“ груп. *специфічні групи* В Чугуївській семирічці перша група А вивчає соціальне становище господарства та склад сім'ї, перша група В—як провадиться збирання врожаю, 5 група А—бюджет господарів-городників, 5 гр. В—соціальне становище господарів та ґрунт під городами, 5 гр. С—способи та час оброблення городу та збирання врожаю, 6 гр. А—городні культури, 6 гр. В—ґрунт та угноєння. Практична робота дітей побудована за окремими культурами, також здобувають діти і теоретичні знання. В Писарівській школі Старовір. р.—перша група—ознайомлення з куль- турними рослинами даної місцевости, 2 гр.—ґрунт та рельєф даної місцевости, 3 гр.—сівозмін, 4 гр.—землевпорядження. В Липецькій семи- річці перші та другі групи—догляд за садком (вишня), 3 гр.—яблуня та груша, 4 гр.—картопля з обгортанням і без обгортання, 5 гр.—кар- топля з пророщуванням і без пророщування, с суперфосфатом і без нього. Тільки в двох районах довелось спостерігати концентричне роз- положення матеріалу та гарне побудування планів—це в Мереф'янському та Біло-Колодязькому.

VIII. Школи не мають планів для окремих груп, що відбивається *бюджетів, вимог* на деталізації та уточненні матеріалу, на ув'язуванні його з часом та *Старовірівської* на організації самої роботи. (Золочівський район, Писарівський, Любо- *Старовірівської* тинський, Колонтаївський, Липецький). Трапляються випадки, коли робота провадиться лише за груповими планами, як напр., в Сіннянсь- кому районі. В цьому *райді* вони цілком зливаються з робочими планами і по суті тільки локалізують матеріал комплексу.

IX. Далеко не рідкі випадки, коли проведення школою сільско- господарського ухилу, перетворюється в ілюстрацію комплексового матеріалу. Коротичанська школа Любот. р. вивчає садівництво. З цієї метою в третій групі вона зв'язує роботу по ухилу з комплексом „Осінні роботи в сільському господарстві“ і бере такий матеріал: „Породи дерев, підготування сада до зими, окопування дерев, спалювання

листя, шкідники, спорскування дерев, підготування ям, садівництво в нашому селі“.

Форми роботи намічається такі: бесіда, читання, робота з дітьми в саду. В Кириківській семирічці до комплексу 4-ї групи „Угноєння та оброблювання ґрунту“, внесено такий матеріал. Плодозмін, трьохпілля чотирьохпілля, багатопілля, засів трав, користь од багатопілля, як ведеться сівозмін у Кириківському районі.

Х. Початок осені, чудовий період для роботи по сільсько-господарському ухилу, школи використати не вміють. Суха та тепла осінь минулого року для переважної більшості шкіл була загублена. Завідувачі та педколективи займались розробленням планів та їх обмірковуваннями, а живого діла не робили. Огульчанська семирічка в плановому порядку намітила роботу по району з другого триместру, а Олексіївська фактично цього часу її розпочала.

ХІ. Як виняток і в планах і в роботі школи нема не тільки вивчення місцевого виробництва, окремих господарств, деталізації об'єктів вивчення по групах, але й самого дидактичного матеріалу Богодухівська семирічка склада такого плану весняної роботи: 1) боротьба зі шкідниками, деревонасадження, 2) робота в шкільному господарстві, 3) робота вдома за певними завданнями та агітація серед батьків за проведення в життя міроприємств агронома. В Писарівській семирічці нема точно визначених об'єктів вивчення.

ХІІ. Рідко, але трапляються випадки вивчення цілої низки ділянок сільського господарства. Це звичайно зв'язується зі спеціалізацією групи і не під силу школі. Дуже гарний приклад такого побудування роботи дають Валки, Валківська семирічка намічає вивчати птахівництво, молочарство, садівництво та хліборобство. Для трьох груп намічено птахівництво, для четвертих—садівництво, для старших—молочарство та хліборобство. Характерно, що на кінець другого триместру в третіх групах дітей ознайомили з певною групою птахів та доглядом за ними, в четвертих групах нічого не зроблено і робота переносилась на третій триместр, по п'ятих—дано теоретичні знання з ботаніки, по шостих—з зоології і по сьомих—з хліборобства. Цікава також постанова педколективу побудувати свій спеціальний комплекс—„Сад та його значіння в сільському господарстві“ і проробити його замість комплексу „Цукрова промисловість“.

ХІІІ. Практичні роботи намічено за планом і частково виконано в-осені по 50% обслідуваних шкіл. Наводжу приклади, які характеризують самі роботи. В Мереф'янській семирічці ділянка (невелика) шести-пілля та досвідні грядки окремих культур. Вивчається молочарство та травосіяння. В Огульчанській—з осені підготовано грядки для дичок, викопано ями, посаджено 35 кущів смородини та 70—малини. В Короти-чанській чотирьохрічці Любот. р. спорснули дерева, викопали ями, частково перекопали сад, заготували грядки, обмазали дерева. В Чугуїві школа має город (1500 кв. саж.). Урожай—200 п. картоплі, 10 п. моркви, 60 п. буряків, 250 гол. капусти, 1½ п.—квасолі, 200 шт. баклажанів та на 6 кр. гірків. Робота провадиться добре і на сільсько-господарській виставці школа за свої експонати одержала похвального листа. В Сінному підготовано грядки для розкидного та рядкового засіву, а також різні угноєння для спостережень за ростом рослин. Вивчається польоводство. В Хотомлі при школі город на 600 кв. с. Посаджено буряк цукровий, харчовий, ідальний, 45 кв. с. занято капустою. Вивчається молочарство. В Липцях закладено чотирьохпільний сівозмін, закладають розсадник білої акації (5000) та тополів (1000), шості групи працюють на городі, примінюючи різні угноєння. В Колонтаїві закладено парни-

кову грядку і росаду роздано дітям (3000) для вирощування її в певних умовах; на городі посаджено картоплю, гарбузи, кукурудзу; засіяно три грядки буряків з різними угноєннями, закладено садовий розсадник. Школа вивчає садівництво та городництво. За наведеними прикладами можна бачити, що більша частина практичної роботи відповідає тим галузям сільського господарства, що їх школи вивчають. Але в той же час в постановці роботи не відчувається досвідної перевірки тих дефектів, що їх спостерігає школа, вивчаючи місцеве виробництво.

Дуже цінну роботу проводять чотириохрічки Б.-Колодязького району в справах виділення досвідних ділянок по господарствах батьків. Петропавлівська школа, наприклад, крім того, що засіяла в себе овес з різними угноєннями, добились також виділення трьох досвідних ділянок у батьків, використавши для цього добірне насіння. Поруч цього не можна не підкреслити індивідуального ставлення до такої практичної роботи підколективів шкіл: Олексіївської ^{опорної} досвідної, Березької Олекс. р. та Валківської опорної. В Олексіївці не проводять роботу, тому що земельну ділянку не можна обгородити, в Берегах не можуть роздобути ділянку, а в Валках 300 кв. с. шкільної землі відібрав комгосп.

XIV. Майже по всіх школах нема обліку роботи сільсько-господарського ухилу. Завідувачі під час обслідувань часто не можуть сказати, що саме на день обслідування пророблено за планом. Цілоком природньо постає питання, як же за таких умов завідувач керує роботою окремих груп та школи в цілому.

XV. Крім сільсько-господарського ухилу, в трьох семирічках Округи проводиться так званий „індустріальний“ або „індустріально-кустарний ухил“. Ново-Водолазька семирічка вивчає чинбарство. Основні положення в роботі такі: 1) вивчення виробництва чинбарні, 2) робота різниці, як головного постачальника сировини, та довізна сировина, 3) ринки збуту продукції, 4) обслідування фабричного виробництва. Фактично теми беруться не за планом, а за вивченням роботи кустарів. Приміром, з другими групами вивчається робота шевців. Проводиться ухил лише в першому концентрі. Будянська семирічка вивчає „Санітарний стан с. Буди“. По-перших групах обслідується домашні умови життя учнів, по других—санітарний стан школи (практична робота—поліпшення санітарного стану школи), по третіх—охорона праці підлітків на фабриці (складання діаграм, схем), по четвертих—ясла (доповідь у групі), в четвертій В — „Консультація в Будах“, в п'ятих—„Рел'єф Буд“, в шостій—громадська гігієна, в сьомій—горновий цех Будянського заводу В Чугуївській семирічці № 1 вивчається обробка дерева та металу. Тема для других груп—„Кустар Чугуївського району“, для третіх—„Теслярні роботи“, для четвертих—„Слесарно-бляшане діло“, для п'ятих—„Бондарство“, для шостих—„Наш завод“ для сьомих—„Есхар“. На кінець року ця семирічка влаштувала виставку дитячої роботи по ухилу. Додаю матеріали обслідування виставки та річної роботи по ухилу даної школи. Дефекти, що їх виявлено в роботі цих семирічок багато в чому аналогічні з тими, що й у роботі семиліток по сільсько-господарському ухилу. Правда, треба відмітити, що по проведенню „індустріального ухилу“ Окрінспектура ніяких вказівок не давала, чому вся методика роботи шкіл будувалась за їх власною ініціативою.

XVI. Кардинальним питанням для шкіл в галузі проведення ухилу з'являється методика цієї роботи. Окрінспектура тут дала дуже мало—принципи побудування роботи та методичні схеми вивчення господарств. А втім, як тільки школа починає розгортати свою роботу, перед нею постають питання методів та форм обслідувань, побудування вивчення

виробництва, обробки матеріалів, організації дитинства, методів побудування практичної роботи. Не випадково на з'їзді завідувачів шкіл Біло-Колодязького району ставились питання про те, як оброблювати вже здобуті дані обслідувань, а в Печенігах визначилось критичне ставлення до привезених на з'їзд діаграм. Те, що здається легким на папері, як організація систематичних спостережень господарств, в дійсності дуже важка справа і потребує практичних вказівок.

XVII. Громадсько-політична робота шкіл, зв'язана з ухилом, у школах визначалась мало і це особливо показово для тих шкіл, які минулого року в більшій або меншій мірі її провадили.

Громадсько-політична робота.

I. Тверда вимога Окрінспектури — будувати громадську та громадсько-політичну роботу за планом — не здійснена 23% обслідуваних шкіл. В той же час нема жодної школи, яка не провадила б цієї роботи.

II. З метою надання громадській та громадсько-політичній роботі шкіл певної питомої ваги, Окрінспектура запропонувала 10 видів цієї роботи: 1) проведення революційних свят, 2) організація незаможних шарів селянства, 3) участь у перевиборах, 4) ліквідація неписьменности, 5) робота в сельбудах та хатах-читальнях, 6) боротьба з релігійними забобонами, 7) робота в галузі кооперуванні населення, 8) розповсюдження газет, 9) боротьба зі шкідниками, 10) боротьба за санітарію та гігієну села. В планах шкіл, а далі і в практиці громадсько-політичної роботи спостерігається ціла низка змін. Невелика частина цих змін епізодичного характеру і викликалась потребами сучасного політичного життя.

III. З видів, запропонованих Окрінспектурою та пророблених по секціях на райпедконференціях, випали з роботи обслідуваних шкіл такі: 1) організація незаможного селянства — 56%, 2) боротьба з релігійними забобонами — 47%, 3) ліквідація неписьменности — 35%, 4) кооперування населення — 35%, 5) розповсюдження газет — 17%, 6) боротьба за санітарію та гігієну села — 29%, 7) участь у перевиборах — 17%.

IV. Значна кількість шкіл брала участь у кампаніях — хлібозаготівлі, розповсюдження позик, розповсюдження квитків лотереї.

V. Плануючи роботу, школи намічали різні види громадської та громадсько-політичної роботи. В Липецькій семирічці є такий план: 1) практичне проведення сільсько-господарського ухилу, 2) участь у районній виставці, 3) заготівля акації і насадження її навколо школи та по господарствах батьків, 4) організація сільсько-господарської дитячої артлі, 5) постановка перед сільрадою питання про обсадження дороги на с. Веселе, 6) збирання гусениці, 7) проведення революційних свят, 8) проведення перепису дитнаселення, 9) перевибори сільради, 10) постановка спектаклів для селянства, 11) кампанія за продовження шкільного року, 12) батьківські збори, 13) організація комітету сприяння, 14) агітація за виписку газет. В Валках — одинадцять видів, з них тільки три за пропозицією Окрінспектури. В числі цих одинадцяти — збори батьків та звітновні доповіді завідувача на президії РВК. Іноді план дуже спрощений. В Протопопівській чотирьохрічці Вільшанського району намічено святкування 10 роковин Жовтня, збирання коштів на ескадріллю „Розрив“ та й тільки.

VI. Про те, як реалізується школами намічені плани, беру крайні випадки. Золочівська семирічка проектує участь у ревсвятах, дерево-насадження, виготовлення плакатів для агітації за підвищення продукції

молочного господарства, боротьбу зі шкідниками. За перший триместр виконано лише проведення ревсвят. Вільшанська семирічка будує свою роботу за таким розділом: 1) ~~робота з батьками~~. Фактично провадить деревонасадження та додає, що проведено одні батьківські збори. *робота в школі, а) робота по зв'язу з оргкомітетом села і з родом з дошк. вчаш.*

VII. В 70% обслідуваних шкіл нема календарности планів, нема вказівок на те, хто виконує та відповідає за роботу, а також—розшифровування видів роботи. Приміром, зазначається в плані, що школа буде брати участь у кооперуванні населення, а які саме діти, коли та що вони робитимуть, не говориться.

VIII. В переважній кількості шкіл нема будь-якого обліку роботи.

IX. Як і раніш робота не охоплює всієї маси дівтори. До цього слід додати, що інтервали часу, коли ця робота проявляється остільки великі, що майже завжди можна її визнавати епізодичною. Огульчанська семирічка брала участь у роботі бібліотеки сельбуду. Фактично—це три учні та вчитель. Школа оздоблювала приміщення сільради. Фактично—друга група. Печенізька семирічка провела оздоровчу кампанію. В дійсності—де що зробили 19 учнів та два вчителі. Провели кампанію по збиранню коштів на аероплан „Діти Жовтня“. Фактично 19 учнів та три вчителі.

X. Самі процеси громадсько-політичної роботи школи, як роботи по ухилу, по суті ніколи не обслідувала ні Райінспектура, ні Окрінспектура. І коли на підставі де-яких певних даних можна говорити про методичні труднощі для вчителя в проведенні сільсько-господарського ухилу, то абсолютно нічого не можна сказати про це в проведенні громадсько-політичної роботи.

XI. Бажаючи поставити громадсько-політичну роботу школи під контроль громадсько-політичних організацій і ув'язати з їх роботою, Окрінспектура вимагала від завідувачів, аби при коректуванні та затвердженні планів цієї роботи були б присутні та брали б участь представники різних організацій. З цією метою Окрінспектура ввела триместрову звітність завідувачів на засіданнях громадсько-політичних організацій. Цю вимогу не виконало 37% шкіл, а останні ставили звітовні доповіді головним чином на засіданнях сільради: Мереф'янська семирічка—перед АКСМУ та культкомісією сільради, Малинівська № 2 Чугуївського району на об'єднаному засіданні всіх організацій, Сіннянська семирічка—на батьківських зборах.

XII. Як і раніш громадсько політична робота дітей позбавлена емоційальности і викликає питання, якого часу треба її провадити.

Міроприємства.

I. Ніде, як у громадсько-політичній роботі школи та в галузі проведення сільсько-господарського ухилу, не виявляється така потреба трьох основних положень побудування цієї роботи, а саме: 1) ясне та точне визначення змісту самої роботи, 2) цілком певні форми планування та обліку і 3) вияснення форм та методів роботи. Дефекти виявляються і досить опукло по всіх трьох зазначених вертикалях, чому бажано такі міроприємства.

II. В серпні місяці перед нарадою Райінспектури та Голів Реймтодбюро—скликати актив завідувачів досвідних шкіл, актив Райінспектури та представників ОЗУ для розробки в методкому таких питань: 1) як школа мусить будувати свою роботу з організаційного боку при проведенні нею громадсько-політичної роботи та сільсько-господарського ухилу, 2) як обслідувати та вивчати сільські господарства, 3) взірцеві форми оброблення матеріалів та вивчень, 4) елементарні методи побудування практичної роботи дітей та форми практичних занять, 5) як та

коли будувати громадсько-політичну роботу на базі сільсько-господарського ухилу. На підставі того досвіду, що його мають кращі школи округи, ми можемо цілком задовільно розв'язати ці питання. В крайньому разі, коли те або інше питання викличе труднощі, можна було б обмежитись простим описом уже проведеної школою роботи. На всі вищенаведені теми ставиться доповіді на нарадах райінспектури та представників райметодбюро. Висунуті в доповідях положення коректується, а потім їх пророблюється в секціях на райпедконференціях.

III. Провадити знову дискусії про те, що таке сільсько-господарський ухил та зміст його роботи нема ніякої потреби, тому що визначена робота цілком опреділює і зміст ухилу і його значіння.

IV. Для побудування плану роботи треба взяти, як обов'язкову для всіх шкіл округи, схему Чугуївської семирічки № 2 і доповнити її колонкою „громадсько-політична робота школи“. В остаточному вигляді вона буде такою: 1) тема, підтема, 2) яке господарство вивчається, 3) об'єкти вивчення, 4) теоретичні знання, 5) форми роботи, 6) в якому комплексі буде пророблено матеріал, 7) практична робота дітей, 8) організація групи для роботи, 9) громадсько-політична робота, 10) хто відповідає за роботу, 11) термін виконання, 12) облік роботи. Цієї схеми треба дотримуватись при складанні групових планів. Для орієнтовного ж загально-шкільного вона може бути спрощена: 1) тема, 2) перелік господарств, що їх намічено для вивчення, 3) теоретичні знання, 4) практична робота, 5) громадсько-політична робота. Загально-шкільний план складає завідувач школи, а групові—керівники груп, після того, як на педнаradі вони одержують для своєї групи певний матеріал.

V. Потрібно до даної схеми додавати зразки концентрично-побудованих планів. Через ОЗУ розробити форми зв'язку школи з місцевою агрономією. Знаходити зв'язок школи з досвідною сільсько-господарською станцією та сільсько-господарськими профшколами.

VI. По лінії індустріального ухилу бажано провести в серпні нараду завідувачів шкіл: Чугуївської № 1, Ново-Водолазької та Будянської, за участю представників Харківських шкіл, для розробки основних віх у роботі. Такими віхами треба вважати: 1) зміст роботи, 2) форми зв'язку з виробництвом та його вивчення, 3) Побудування плану роботи та її обліку, 4) практична робота дітей і 5) використання шкільних майстерень.

VII. Надаючи великого значіння громадсько-політичній роботі школи, як емоційальному факторові політичного виховання дітей, який дає можливість для дітей не тільки усвідомити громадсько-політичне життя та взяти в ньому участь, але й відчуті його, Окрінспектура з усією категоричністю вимагає від завідувачів шкіл: 1) складання точних календарних планів громадсько-політичної роботи та обліку її, 2) деталізація та використання видів роботи, вказаних Окрінспектурою, 3) налагодження та підтримка, за установкою минулого року, зв'язку з громадсько-політичними організаціями села.

Спільно з представниками Округового Партиїного Комітету та Окружкому ЛКСМУ Окрінспектура переглядає основні види роботи.

VIII. Окрінспектура вживає заходів перед Окрпаркомом, аби по партійній лінії було дано директиву на місця—допомагати в цій роботі школам, коректувати та контролювати її.

IX. Аналогічно міроприємствам по сільсько-господарському ухилу, в серпні, використовуючи актив завідувачів та інспектури, пророблюється теми: 1) як треба будувати громадсько-політичну роботу школи, щоб охопити нею всіх дітей та викликати їх зацікавленість, 2) взірцевий план розподілу матеріалу, який опреділював би навантаженість дітей,

систематичність роботи та розподіл її за часом; 3) взірцевий зміст роботи окремих груп по основних видах громадсько-політичної роботи, 4) як ми провадили кампанії цього року та як реагували на політичні події.

Х. Маючи доволі доводів того, що пророблення вчительством методичних питань не дає ще йому методичної техніки, що стимулом до надування її з'являється наслідування спостереженого експерименту, Окрнаросвіта — роботу в галузі сільсько-господарського ухилу та громадсько-політичну будує перш за все через райметодбюро в досвідних школах. Досвідні школи одержують завдання виконати її в певні періодичні терміни. В ці терміни з'їжджаються завідувачі сільських шкіл і спостерігають не тільки наслідки вже проведеної роботи, але й прецеси її виконання.

III.

План та облік роботи.

Робота райметодбюро. Робота опорної школи.

I. Не дивлячись на те, що в минулому навчальному році Окрінспектура не вимагала від шкіл складання річних операційних планів, такі плани школи складали. В Чугуїві розділи планів такі: 1) внутрішній розпорядок, 2) робота педради, 3) комітети сприяння, 4) господарська частина, 5) диторганізація, 6) плани гуртків, 7) комплекси та формальні знання. В Краснокутську: 1) цілева установка роботи, 2) зміни в програмах, 3) самоврядування, 4) норми поведінки, 5) система роботи, 6) облік роботи, 7) матеріальні умови роботи, 8) зв'язок та робота з батьками, 9) склад дітей та педагогів, 10) зв'язок школи по лінії дітей. В Валках: 1) адміністративна частина, 2) планування роботи, 3) знання та методи, 4) облік роботи, 5) шкільне самоврядування та гуртки, 6) громадська робота школи. В Колонтаїві: 1) зміни поради, 2) громадсько-політична робота та сільсько-господарський ухил, 3) організація дитинства.

Наведені схеми не охоплюють усіх вертикалів педпроцесу, випадкові по своєму побудуванню і змісту. Робота диторганізацій розглядається тільки з організаційного боку, питання обліку та планування освітлено дуже вузько, зовсім нема індивідуального обліку знань дітей, методична робота не спроектована в частині форм роботи, не визначається робота опорної школи. Зміни поради намічається приміром такі: (Колонтаїв). По перших групах матеріал з суспільствознавства скоротити і обмежитись основними відомостями про Леніна, Лікнеп, Розу Люксембург, Шевченка, Червону армію та Ленінський розстріл. З природознавства не проходить будову квітка та бруньки. З другою групою не проходить зародження та розвиток релігії, додати будову земноводних та риб. З гігієни скоротити весь програм для третіх груп і обмежитись відомостями про хвороби та професійні захворювання. З географії в шостій групі вивчати Азію, Африку, Америку та Австралію.

II. Введені Окрінспектурою триместрові плани складаються школами до неможливості ріжно, чому в цій частині планування панує повний хаос. Навожу приклади схем. Протопопівська школа Вільш. р.: 1) організаційна частина, 2) громадсько-політична робота, 3) сільсько-господарський ухил, 4) форми роботи. Будянська семирічка: 1) назва комплексу, 2) термін проходження за поради, 3) назва підтем, 4) термін для пророблення підтеми, 5) термін для пророблення комплексу. Огульчанська школа: 1) господарська частина, 2) фізичне виховання, 3) навчально-виховна частина, 4) громадсько-політична робота,

5) громадсько-корисна робота. Печеніги: 1) назва комплексу, 2) термін пророблення, 3) формальні знання, 4) екскурсії.

В більшості шкіл триместрові плани складено за схемою робочих планів. Трапляються випадки, коли в одній і тій же школі для різних груп і схеми різні. У Вільшанській семирічці для четвертої групи: 1) самоврядування, 2) санітарно-гігієнічні навички, 3) господарська робота, 4) громадсько-політична робота, 5) облік роботи; для третьої групи: 1) оргробота, 2) культробота, 3) санробота, 4) знання.

Змістом своїм ці плани теж часто й далеко не задовольняють. В Протопопівській школі робота по сільсько-господарському ухилу визначається, приміром так: „Проходження комплексів на тему сільського господарства“. В Огульчанській семирічці проектується—піонерам, дитвиконкому, санкому, культкомісії продовжувати свою роботу за установленим розкладом. В плані Валківської семирічки значиться: „стежити за роботою диторганізацій, підвищити знання з суспільствознавства та географії, збільшити треніровні вправи“.

III. Розгортаються комплекси (робочі плани) в першому триместрі за схемою Окрінспектури. Де-які зміни довелось зустрічати в районах: Золочівському, Вільшанському, Охтирському, Колонтаївському та Липецькому. В Золочіві розгортання провадиться за такими розділами: 1) дидактична частина, 2) формальні знання, трудові навички, джерела набування знань, 3) методи та форми роботи, 4) відхилення від наміченого плану. У Вільшани: 1) час, підтема, 2) матеріальна робота дітей, 3) формальні знання, 4) суто-дидактичний матеріал. В Липцях виключено суто-дидактичний матеріал. Дефекти в галузі змісту в масі шкіл залишаються такі ж, як і в минулому році. Тематична частина будується схематично, нема розшифровування матеріалу шляхом визначення тих відомостей, що їх буде дано дітям.

Ось приклади визначень: „Комахи осінню“. „Дикі тварини“ (Вільшана); „Шкідники городу“ (Н.-Водолага); „Обкопування молодих дерев“, „Вибори сільради“, „Робота в сельбуді“ (Н.-Водолага); „Повітряний шар, аероплан, автомобіль, потяг“ (Буди); „Перший сніг, лід, мороз“ (Мереф. р.); „Збільшення дня, зменшення ночі“ (Любот. р.); „Однолітні та двохлітні рослини“, „Оранка та озимий хліб“ (Кирик. р.); „Робота у дворі та на городі“. (Олекс. р.) „Молоко. Свині. Кролики“ (Валк. район). При такому розроблюванні матеріалу педагог до останньої хвилини не знає, що він буде говорити дітям, які знання їм дасть і позбавляє педраду можливості коректувати його роботу. В результаті завжди поверхове розроблення комплексу, а іноді й невірне тлумачення теми: одна з керовниць групи за темою „Добування крахмалу“, безпосередньо звязаною з фізіологічними функціями листа та хлорофілу, знайомила дітей з тим, як добути крахмаль з картоплі.

Суто-дидактичний матеріал використовується майже виключно з книжки.

Методи та форми роботи не віднесено до певної частини тематичного матеріалу. Нема локалізації. До матеріальної праці відносять читання (Вільшана), участь в колективних письмових вправах, декламацію, співи (Олекс. р.). Формальні знання іноді определяють так: „Одежа“ (Вільшана), „Диктант, усний рахунок, задачі“ (Валки).

В багатьох випадках невдало скорочується дидактичний матеріал комплексів. В Печенізькій семирічці з комплексу „Зимові роботи на селі“ (перша група) виключено: „Робота організацій ЮП та ЛКСМУ. Роз'яснення різдвя. Культшефська робота різних організацій“. В комплексі „Наша садиба“ виключено: „Побудування стін із слабих провідників. Теплопровідність цегли, дерева, глини, соломи. Будівлі для свій-

ських тварин. Значіння будівель. Розміщення цих будівель на садибі. Догляд за будівлями“.

В більш рідких випадках вноситься до комплексу новий дидактичний матеріал. В Колонтаївській семирічці до комплексу „Весняні роботи“ (3-я група) додано: „Зміни в природі, весняне повітря, дощі, появлення трави та квітів, приліт птахів“. Але виключено: „Роля Радвади та кооперації в справах поліпшення обробки та підбору культур“. Невдало намічається теми ілюстрацій. „Сніг іде“, „Худоба“ (Печеніги).

IV. Де-які школи ускладнюють роботу планування, вводять додаткові плани. В Ново-Водолазькій семирічці, крім триместрових планів для груп, є ще й річні групові плани. В Богодухівській семирічці № 3, крім розгорнутих комплексів, введено ще й окремі робочі плани. В них за схемою—„Тема, підтема, зміст лекції, примітка“, визначається робота на кожний день, на кожну годину.

В Кириківському, Б.-Колодязькому, Сіннянському, В.-Писарівському та Люботинському районах комплекси розгортається на весь триместр зразу і таке розгортання зветься триместровими планами.

V. В старшому концентрі певної схеми для робочих планів Окрінспектура не дала, чому різнобій цілком зрозумілий. Навожу для прикладу виборочно три схеми: Н.-Водолазька семирічка: 1) назва відділів, 2) кількість днів, 3) триместр, 4) мінімум знань, 5) робота по проведенню ухилу, 6) форми роботи. Огульчанська семирічка: 1) тема, підтема, 2) програмовий мінімум (за темою і поза темою), 3) методи роботи, 4) примітка. Сіннянська: 1) тема, підтема, 2) термін проробки, 3) дидактичний матеріал, 4) формальні знання, 5) форми роботи.

В Мереф'янському, Таранівському, Олексіївському районах комплекси розгортається за схемою першого концентру. В Валках схему зовсім спрощено: 1) зміст, 2) відмітка про виконання. Дуже хаотично склала Чугуївська семирічка № 2. За винятком Мереф'янської, Олексіївської та Сіннянської семирічок плани для старшого концентру складаються, порівнюючи до молодших груп, дуже кепсько.

Комплексова система в старших групах проводиться тільки в 35% обслідуваних шкіл, чому в тематичну частину звичайно вміщується формальний мінімум. Форми роботи дуже бідні й часто пишуться поперек плану. Нема конкретизації та наочности. В деяких випадках додається непотрібний дидактичний матеріал (природознавство, Липецька 7-ка). Як загальне правило, проробка матеріалу з окремих дисциплін не погоджена в часі.

VI. Процесуальний облік своєї роботи вчителі ведуть за груповим щоденником (журналом) Наркомосвіти. За надзвичайно невеликим винятком, останні дві графи (громадське життя групи та примітка) не заповнюються.

Часто нема обліку соціального складу учнів (Золочівська школа № 3, Новоселівська Вілш. р., Огульчанська, Коротичанська Люб. р., Качалівська Красн. р., Б. Колодязька). Нема обліку та підсумків відвідування (Золочівська, Парасковіївська, Краснокутська) в старшому концентрі, (Сіннянська, Писарівська). Не визначається форм та методів роботи (Золочівська № 2, Сіннянська). Час визначається—1 година, 1½ години, 1 урок, 1½ уроку, 45 хвилин (Золочівська № 3, Протопопівська, Будянська, Огульчанська, Базиліївська, Краснокутська, Качалівська) „В галузі праці“ іноді пишуть—читання, писання, рахунок, бесіда (Буди, Огульці).

Занадто недбайливо, неохайно та з пропусками ведуть журнали в старшому концентрі (Золочівська семирічка, Н.-Водолага, Чугуївська № 1, Краснокутська, Валківська, Коротичанська 4-ка). Треба відмітити,

що в Н.-Водолазі, Люботині та В. Писарівці викладачі сами виготовляли журнали, бо Завкультвідділів установлених журналів не закупали. Гарно ведуть журнали Олексіївка, Печеніги та Артемівка *Мер.* р.

VII. Остаточний облік роботи по триместрах та на кінець року ведеться в формі звітів керівників груп та предметників. Даних за якість цього обліку Окрінспектура не має.

VIII. Індивідуальний облік роботи дітей по лінії вчителя спостерігається лише в 5% обслідуваних шкіл. Небагаті форми цього обліку такі: 1) дисципліни, виконання завдань, громадська робота, активність поведінка, виводи вчителя. Відмічається так: слабо, кепсько, задовільно виконано (Золочівський район); 2) як виконано роботу, яку саме, скільки дано правильних і неправильних відповідей. Відмічається: засвоєно, не засвоєно (Мереф'янський р.).

IX. Облік роботи по лінії дітей проводиться в формі кругових зошитів, ланкових (в де-яких семирічках), триместрових та річних групових конференцій. Кругові зошити двох видів. В більшості випадків у них фіксується дітьми за чергою матеріал кожної лекції, в меншості—суб'єктивно дітьми оцінюється робота даного дня та життя групи. По другому способу ведуться кругові ошитки в Н.-Водолазькій семирічці. В одній з шостих груп цієї школи, поміж беззмістовних записів, є написані літературною мовою і з цікавим змістом. Але треба взагалі сказати, що кругові зошитки не використовують ні діти, ні педколектив і тому значіння цієї роботи дуже сумнівне. Мереф'янська 7-ка від такого обліку зовсім відмовилась. Облік ланкової роботи в масовій сільській школі не має широкого розповсюдження. Взірцева форма ланкового зошитку така: 1) відвідування, 2) спізнення, причини, 3) виконання завдань, 4) поведінка в групі та поза групою (Вільшани).

Як проходять групові дитконференції, Окрінспектура за минулий рік відомостів не має. За де-якими даними цього року (приміром, в журналі 3-ї групи Чугуївської семирічки № 1 значиться: арифметика—облік, росмова—облік, географія—облік) та даними минулого року можна думати, що вони обертаються в перепитування дітей та подавання ними контрольної письмовної роботи. В Золочівській школі № 3 таке перепитування з арифметики, рідної мови та „комплексу“.

X. Дуже й дуже часто матеріалів обліку за минулий період навчального року, як і планів роботи в школах, нема і завідувач школи говорять, що такий матеріал на руках у керівників груп.

XI. Минулого навчального року райметодбюро та опорні школи, згідно договоренности Окрінспектури з Окррбосом, вели свою роботу на засадах добровільности. Наявність певної роботи виявлено при обслідуваннях у 51,7% районів. Доволі помітна робота, а в де-яких випадках і досить гарна (Печенізький, Чугуївський, Ст. Салтівський та Олексіївський райони) є по таких районах: Вовчанському, Б.-Колодязькому, Старо-Салтівському, Чугуївському, Печенізькому, Мереф'янському (30%). Де-яку роботу проведено по районах: Н.-Водолазькому, Деркачівському, Золочівському, В.-Писарівському, Колонтаївському, та Богодухівському (21,7%). Не виявлено роботи або вона мікроскопічна в районах: Охтирському, Зміївському, Таранівському, Лозівському, Старо-Вірівському, Харківському, Липецькому, Вільшанському, Кириківському, Краснокутському, Коломацькому, Люботинському та Валківському (48,3%). З цих районів вісім (62%) належить до західної половини округи і п'ять (38%) до східної. Таким чином методична робота в районах і з кількісного і, що особливо різко визначається, з якісного боків значно вище у східній половині округи. Педколектив Охтирської семирічки ім. Леніна подав до Окрінспектури мотивоване відмовлення

*Олексіївському
то Сітинському*

від роботи „Розуміючи добре, яке величезне значіння має колективна робота вчительства в справі підвищення своєї кваліфікації та яку роль мусить відіграти семирічка, педрада вважає таку роботу за потрібну, але повинна зауважити, що провадити цю роботу серед масового вчительства, не маючи для цього відповідної підготовки та матеріальної бази, вона здержується, поки цього питання не розв'яжуть професійні та адміністративні органи.

ХІІ. Робота райметодбюра та семирічок, як опорних шкіл, в основному виявлена така: 1) коректувались наради завідувачів шкіл у справі виправлення планів та роботи по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політичної роботи шкіл, організації дитинства, нормалізації шкільного року та робочої установки в групі. 3) На засідання райметодбюра та педради опорної школи закликалось сільських вчителів. 4) Організовувались показові лекції при опорній школі та в кушових об'єднаннях шкіл. 5) На кушових зібраннях ставились доповіді членів райметодбюра на методичні теми. 6) Проводились районні паради керівників четвертих груп. (Проробка програмових мінімумів і рівень знань у дітей). 7) Керівникам 4-х груп демонструвались знання 4-ї групи семирічки. 8) Члени райметодбюра відвідували сільські школи та провадили кушові зібрання вчительства. 9) Райметодбюра коректували тези гуртків перекваліфікації, ставили в себе доповіді секретарів гуртків, відвідували гуртки підчас їх роботи. 10) Опорні школи організовували в себе відвідування сільських учителів. 11) Опорні школи організовували в себе показові екскурсії для сільських учителів. 12) Райметодбюра проробляли триместрові звіти шкіл після першого триместру, розподіляли педлітературу, надсилали товариських листів до сільських педколективів. Де-яким райметодбюро удалось добре звязатись з місцевою агрономією (Б.-Колодязь, Чугуїв, Печеніги, Мерефа).

ХІІІ. В указаній роботі треба відмітити такі дефекти: 1) Кириківське та Липецьке райметодбюро не тільки не коректували резолюцій установних райпедконференцій, не намагались просунути їх в учительську масу, коментувати їх та перевести в життя, але загубили самі резолюції, чому жодна школа їх не одержала. 2) Наради завідувачів шкіл, керівників груп, кушові зібрання вчителів не завжди провадились раціонально що до постановки та проробки на них тих чи інших питань. (Суто теоретична нарада керівників 4-х груп при Чугуївській семирічці № 2, кушові зібрання в Золочівському районі). 3) Показові лекції ставились без достатньої їх підготовки: не складали конспектів та планів лекції, або останніх не заслухувало райметодбюро (Золочівський, Сіннянський, Ст.-Салтівський р.). 4) Теми показових лекцій були загальні, розпливчасті й не виявляли їх методичного змісту („Математика“, „Суспільствознавство“, „Географія“, —Олексіївський, Ст.-Салтівський р.). 5) Невміло велось обговорення даних лекцій, не ставилось завдання—на даному практичному прикладі виробити певний „рецепт“, певні правила побудування роботи. Ось випис із виводів по 3-й групі Хотімлянської школи Ст.-Салтівського р., де ставилась показова лекція, „Вражіння від лекції незадовільне“. Лекцію проведено не за планом і не ув'язано з комплексами. Знання в дітей гарні, але дана лекція не планова, а тему й пройшла вона збігано“. 6) Підчас відвідувань сільських шкіл іноді члени райметодбюра обертались в „обслідувачів“ з функціями дуже близькими до інспекторських, при чому за їх же ініціативою ставилось питання про ненормальність такого становища (Деркачівський р.). 7) Відвідування сільськими вчителями опорних шкіл проходили без плану, без певних завдань педколективу, чому й мало допомоги давали вчительству, 8) Облік відвідувань майже не провадився. Форма обліку в Мере-

ф'янській семирічці така: 1) місяць та число, 2) прізвище, 3) з якої школи, 4) яку групу відвідав, 5) що спостерігав.

XIV. Гуртки перекваліфікації в минулому році працювали дуже слабо. Дані Окрметодкомом для проробки методичні теми ні в одному районі не прородено повністю. Пересічно за рік гуртки збирались від 4 до 6 разів. Форми роботи гуртків тотожні: попередньо тема розбивається на підтеми: і роздається окремим членам гуртка, потім заслухують доповіді на ці підтеми, обговорюють тези, що їх висуває доповідач і на підставі цих тез складають тези всієї доповіді. На одній з таких доповідей мені довелося бути присутнім в Золочівському районі. Тему—методика усного рахунку. Доповідь була дуже слаба. Доповідач не дав методики усного рахунку, не зупинився на основних формах полегченого рахунку, рекомендував не виправляти прийом рахунку, що їх набуває дитина від батьків, тому що „селяни рахують добре“, попередньо не сказав про значіння усного рахунку. Підчас обговорення дебатували питання, чи треба першій та другій групам записувати дії стовпчиком. Слаба робота гуртків безсумніву пояснюється відсутністю методичних райпедконференцій. Не кажучи вже про те, що райпедконференції з'являються певним стимулом у роботі, що вони оформляють методичні питання і переводять їх в життя, вони також коректують та контролюють роботу гуртків.

Міроприємства.

1. Практика роботи минулого року говорить за те, що без загальношкільної орієнтовки в роботі, без оформлення її основних моментів у загально-шкільному масштабі раціоналізувати шкільного діла не можна. Такого погляду дотримуються також інспектура Москви та Ленінграду. Тому бажано для всіх шкіл округи введення операційних річних планів. Пропоную орієнтовну схему плану.

II. Операційний план охоплює всі галузі шкільної роботи, чому в ньому містяться й загально-шкільні плани роботи по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політична робота школи й організація дитинства. Завдання операційного плану намітити в основних конкретних формах усі міроприємства до поліпшення навчально-виховної роботи школи. Увесь він будується на підставі тих висновків, що їх зробила школа після аналізу своєї річної роботи. Схема його така:

1. Дані за склад дітей школи (точний облік соціального складу, відсоток вибування, співвідношення хлопчиків та дівчаток, відсоток охоплення дітей 8—9 років). Міроприємства для виправлення дефектів у складі дітей та охопленні тих, що належать до прийому. 2. Нормалізація шкільного року. Міроприємства що до боротьби за вчасний початок роботи, за відвідування та нормальне закінчення року. 3) Розподіл тижневих годин між предметниками та груп між керівниками. 4) Загально-шкільний план по сільсько-господарському ухилу. 5) Загально-шкільний план громадсько-політичної роботи. 6) Загально-шкільний план організації дитинства (Самоврядування). Дитрух. Диткооперація. Гуртки. 7) План роботи райметодбюра та опорної школи. 8) План методичної роботи педради. 9) Міроприємства для проробки педколективом Порадника та піднесення рівня знань у дітей. Міроприємства для боротьби з відсталими дітьми. 10) Міроприємства для поліпшення роботи комітетів сприяння та форми зв'язку з культкомісією сільради. 11) Міроприємства для організації батьківських зібрань та план педагогізації батьків. 12) Господарська частина. По всіх пунктах намічається тільки конкретні міроприємства, всі вони розбиваються по

триместру, з визначенням, на кого покладено виконання завдань. Обов'язкова графа обліку, що її треба заповнювати після виконання роботи. Операційний план складає завідувач школи і ставить його на засіданні педради перед початком занять.

III. Всякі групові оперплани, загально-шкільні групові триместрові треба скасувати. Таким чином на обов'язку кожного керівника групи залишається, за завданнями оперплану, деталізувати та скласти план роботи на триместр по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політичної роботи та організації дитинства. Відповідні вказівки в цій частині та схеми наведено мною вище. В старшому концентрі ці плани складають і відповідають за них керівники груп.

IV. Схема для розгортання комплексів залишається існуюча. На мою думку, структура її така, що дає можливість не тільки вкласти в неї досить серйозний зміст, але й вимагає від педагога цілком певної роботи що до розбивки та підшукування матеріалу.

V. Від будь-яких інших планів треба відмовитись. Ні в якому разі не треба розгортати комплекси на весь триместр зразу. Це й безцільно і не дає можливості поліпшувати планування в процесі роботи. Як правило—розгортається лише черговий комплекс.

VI. Для розгортання комплексів у старшому концентрі можна запропонувати таку схему: 1) назва теми, підтеми, 2) термін проробки (календарна дата), 3) тематичний матеріал, 4) дидактичний матеріал, 5) методи та форми роботи, 6) організація дітей в навчальній роботі, 7) формальні знання в комплексі, 8) формальні знання поза комплексом (треніровка). Кожний предметник складає окремого плану для своєї дисципліни. Попередньо предметники даної групи розподіляють між собою тематичний матеріал комплексу і обов'язково ув'язують його з часом.

VII. Упорядкування процесуального обліку (групових журналів) мусить бути проведено категоричною адміністративною вимогою з боку Окрінспектури та покладанням особистої відповідальності на завідувачів шкіл за ту бридоту, що її чинять у цій галузі. Щоденник учителя—бухгалтерська книга, вона мусить і може бути в зразковому порядку.

VIII. Індивідуальний облік роботи дітей по лінії вчителя набуває останнього часу надзвичайного значіння. Принцип побудування обліку, що його тепер висуває Москва і значно раніше висунутий в Харківський Окрузі „діагноз“ роботи дитини в процесі самої роботи досить конкретний і періодично фіксуемий. Не просто—„читає погано“, а коштає слова, пропускає такі-то букви, заїкується перед тим, яка сказати слово, читає різко, розділяючи склади, перекручує кінець слова і т. п. Не просто-погано знає з суспільствознавства, а не запам'ятовує хронологічних дат, перекручує події та факти, не засвоює послідовності в історичних подіях, фіксує свою увагу лише на яскраво негативних моментах, легко запам'ятовує біографії історичних осіб, але не засвоює історичні фабули і т. д. Нема потреби говорити про те, яке значіння має такий облік і для вчителя і для дитини і які примитивні та непотрібні оці „погано“, „добре“, „засвоює“ та „не засвоює“. На жаль, до такого обліку роботи ми зовсім ще не підійшли, не дивлячись на практичні спроби де-яких шкіл округи. Причини: відсутність форм та невміння вчителя аналізувати роботу дитини. Навряд чи зуміємо ми в цій галузі дати що-небудь до початку навчального року. Природне положення, що його можна тут висунути, це планова проробка даного питання в Окрметодкомі на протязі першого триместру.

IX. Кругові зошитки, може думка моя буде дуже смілою, я пропоную цілком ліквідувати, бо вони не дають ніякої користи.

Х. З метою упорядкування діла треба поставити перед Завідувачами шкіл питання про те, щоб усі плани зберігались би в справах школи. Це не значить, що Завідувачам треба переписувати копії цих матеріалів, але після того, як роботу за планом проведено, останній педробітники мусять передавати завідувачу школи.

Питання планування роботи підзвичайно важке, в сільській практиці, де одні планують зміст цієї роботи, а інші виконання, та розподіл за часом і змістом, щоб уникнути помилок, слід поглядати своїм оком, зважаючи на всі ці фактори.

XI. Питання планування роботи надзвичайно важні в шкільній практиці. Вони оформляють зміст роботи, способи її виконання, розподілу за часом і примушують учителя усвідомити її тим, остільки гарну чи невдалу придумано до неї схему. Все діло—в технічних навичках складання планів та в науковому багажу складача. Окрінспектура до цього часу дуже мало зробила для того, щоб при обслідуваннях шкіл виявити реалізацію планів, якість їх складання що до наміченого матеріалу та практичну їх потребу. В інструктажі Райінспектури та в допомозі школам з боку райметодбюра не було демонстрування техніки цього діла на якому-небудь конкретному матеріалі. Тому треба з райінспектурою попередньо зайнятись складанням взірцевих планів, а потім поставити перед Райінспекторами завдання провести таку ж роботу через райметодбюра з завідувачами шкіл.

XII. Той безсумнівний ефект, що його цього року мали серед учительства „показові лекції“, говорить за те, що вчительство жадає наочности показу і сприймає теорію, коли її ув'язують з демонстративною практикою. Це вимоги сьогоднішнього дня і на ній в основному мусить будуватись робота райметодбюра, але для райметодбюра гаслом мусить бути не „показові лекції“, а показова робота педагогічного колективу та колективне обмірковування основних, та й елементарних, засад побудування цієї роботи. Для цього треба зробити більш чіткою роботу опорних шкіл, визначивши певні терміни для виконання окремих її етапів. Робота по сільсько-господарському ухилу, громадсько-політична робота, організація дитинства, нормалізація шкільного року, облік, боротьба з неуспівністю, робота з батьками,—все це мусить набути показового характеру. Важно, аби вчительство спостерігало б узакані роботи в процесі їх виконання. Певна річ, питання часних методик ні в якому разі значіння свого не втрачають. Форми взаємного обміну досвідом можуть бути різні і вибір їх треба передати райметодбюро. Що до існуючих нарад Завідувачів, кушових зібрань, взаємних відвідувань, то треба констатувати, що вони цілком життєві.

XIII. Для того, щоб райінспектор зміг коректувати всю цю роботу, зокрема „показові лекції“, треба провести практичний інструктаж Райінспектури за даною цілевою установкою.

XIV. Коли за умов такої колективної та глибоко практичної роботи райметодбюра зуміє ще й організувати серед учительства району і проробку відповідної літератури, то мені здається, що не буде ніякої потреби в існуванні гуртків перекваліфікації, які майже нічого не дають.

XV. Остаточний облік роботи по школах треба перш за все інспектурі вивчити. Про це я говорю в розділі „Робота райінспектури“.

XVI. Треба уточнити склад райметодбюра. Визначаючи кількість членів од 5 до 10 чол. учительського активу районного центру, до складу його треба включити представника Робосу та місцевого агронома. На голову райметодбюра бажано мати завідувача опорної школи.